

КНИГАТА ЗА

ИЗКУСТВОТО

СЪДЪРЖАНИЕ

10 ВЪВЕДЕНИЕ

ПРАИСТОРИЧЕСКО И АНТИЧНО ИЗКУСТВО

- 20** Това е всъщност фигурка на обикновена жена
Вилендорфската Венера
- 22** Човешкият вид продължава да се променя
Пещерното изкуство в Алтамира
- 26** Историята е като разходка из гробище за аристократи
Принц Рахотеп и съпругата му Нофрет
- 32** Бронзови съдове съхраняват традиционния дух на китайската култура
Китайски ритуални съдове
- 33** Изящен, компактен и здрав – като интелекта
Китайски нефритен орнамент
- 34** Визуален разказ за подвизите на царе и митологични герои
Асирийските релефи със сцени от лов на лъвовете
- 36** Някои идеални страни от красотата на природата съществуват само в нашето съзнание
Бронзовите статуи от Риаче

- 42** Тази творба трябва да бъде поставяна над всички останали
Лаокоон и синовете му
- 44** Стилизираната форма и духовната красота са станали забележими характеристики на изображенията на Буда
Свободно стоящата статуя на Буда от Гандхара
- 48** Най-монументалното и вдъхващо благоговение изображение на неговата власт
Марк Аврелий
- 50** Лицето на Теотиуакан
Маската от Теотиуакан
- 51** Нов тип фигурална композиция
Саркофагът на Юний Бас
- 52** Премени да заемат своето място сред светите
Мозаечните портрети на император Юстиниан и императрица Теодора
- 56** Още творци и произведения

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ

- 62** Това не е нечестив идол, а свещен паметник
Реликварият на Теодорих
- 64** Творение по-скоро на ангелското майсторство, отколкото на човешки умения
Книгата на Келс
- 66** Ясен символ на Христос – в напълно човешки вид и наистина мъртъв на кръста
Героновото разпятие
- 68** Тоят градеж разкрива тайната на вярващите
Михрабът на Голямата джамия в Кордова
- 74** Една история, съчинена с определена цел
Гобленът от Байо
- 76** Ритъмът е пулсът на космоса
Шива Натараджа
- 78** Готовите статуи просто се отправяли за местоназначението си
Статуите на Великденския остров
- 79** Животът и смъртта – началото и краят
Ниво – пазачите на храмовете, Ункей
- 80** Да бъде светлина
Витражите на катедралата в Шартър
- 84** Формите му са мотивирани от силно класическо влияние
Амвонът на Пизанския баптистерий

- 86 Всяка картина е пътуване до свещено пристанище**

Отказът от имущество, в параклиса на Барди

- 90 О, света Божия майко, дари на Сиена мир, а на Дучо дълголетие, задето те нарисува [тъй прекрасно]**

Маеста, Дучо ди Буонинсеня

- 96 Не ме интересува дали творбите ми притежават реални прилики с действителността, или не**
Вятър в клоните на крайбрежните дървета, Ни Цзан

- 98 Изискан и енигматичен шедьовър**

Уилтънският диптих

- 100 Още творци и произведения**

РЕНЕСАНС И МАНИЕРИЗЪМ

- 106 Палмата на първенството беше отредена на мен**

Жертва Авраамова, Лоренцо Гиберти

- 107 Иконите са за цветовете това, което Светото писание е за думите**

Света Троица, Андрей Рубльов

- 108 Перспективата е ръководен принцип в живописата**

Света Троица, Мазачо

- 112 Човекът, който превърна обикновеното свързване на пигментите с масло в рисуване с маслени бои**

Портрет на семейство Арнолфини, Ян ван Ейк

- 118 Две неща като крила издигат човека над светската суета – непристореността и непорочността**

Сваляне от кръста, Рогир ван дер Вейден

- 120 Изискан и компактен образ на добродетелите, притежавани от личността**

Медал с образа на Чечилия Гонзага, Пизанело

- 122 Най-възвишеното удоволствие е радостта от познанието**

Палада и Кентавърът, Сандро Ботичели

- 124 Окоето грехи по-рядко от ума**

Ескизи към Св. Ана с Мадоната и Младенеца, Леонардо да Винчи

- 128 Страховити видения на ужасите на Страшния съд**

Четиримата конници на Апокалипсиса, Албрехт Дюрер

- 132 Кошмарен образ с форми на жена**

Богинята Коатликуе

- 134 Майстор на зрелищното, откривател на подсъзнателното**

Градината на земните удоволствия, Йеронимус Бош

- 140 Художникът трябва чрез своето изкуство да компенсират несъвършенствата на действителността**

Чудотворният улов, Рафаел

- 144 Под скулптиране разбирам създаване на творба чрез отнемане**
Младият роб, Микеланджело

- 146 Съпругата на принца, сгрявана от топлината на собствената си плът**

Венера Урбинска, Тициан

- 152 Негово величество не може да се насити да я гледа**

Златната солница, Бенвенуто Челини

- 153 Дори Бенвенуто Челини не би могъл да ги отлее по-добре**

Бронзовите релефи от Бенин

- 154 Рядко пейзажът е придобивал първостепенно значение като тема на произведението**

Ловци в снега, Питер Брьогел Стария

- 160 Съвършенството се състои в наподобяване на човешкото лице**

Млада сред рози, Николас Хилиард

- 161 Подобно на своя върховен ментор, Басаван творил така естествено, както духат ветровете**

Приключенията на Акбар със слона Хавай през 1561, Басаван

- 162 Още творци и произведения**

ОТ БАРОКА ДО НЕОКЛАСИЦИЗМА

- 170 Тъмнината му давала просветление**
Вечерята в Емаус, Микеланджело Мерици да Караваджо
- 172 Хората се учат от картините и другите жанрове на изобразителното изкуство**
Христос Милостиви, Хуан Мартинес Монтанес
- 176 Никога не съм се страхувал да приема поръчка за картина, независимо колко голяма трябва да е тя**
Лов на лъвовете, Петер Паул Рубенс
- 178 Славата на победителя се определя от силата на победения**
Предаването на Бреда, Диего Веласкес
- 182 Ако това е Божията любов, аз вече я познавам**
Екстазът на св. Тереза, Джанлоренцо Бернини
- 184 Моята същност ме насърчава да търся и харесвам добре подредените неща**

Светото семейство на стълбите, Никола Пусен

- 186 С годините животът се отпечатва върху лицата ни, изваждайки на показ нашата склонност към насилие, крайности или доброта**
Автопортрет с два кръга, Рембранд
- 192 Нежните лъчи на сърцето**
Пейзаж с Асканий, който застрелва елена на Силвия, Клод Лорен
- 196 Той беше крал до мозъка на костите си**
Луи XIV, Ясент Риго
- 198 С какво удоволствие приемаме този дар на чувствената наслада!**
Отплаване за остров Китира, Жан-Антоан Вато
- 200 Другите картини трябва да разглеждаме, неговите – да разчитаме**
Напредъкът на Рейк: Ставане от сън, Уилям Хогарт
- 204 Ето защо нарисувах тези руини с цялата възможна изящност**
Колизеумът, Джовани Батиста Пиранези
- 206 Неговото изкуство е като театър, чиято сцена е високо над главите ни**
Аполон и континентите, Джамбатиста Тиеполо
- 210 Духът на индустриалната революция**
Ковачница, Джоузеф Райт
- 211 Той се надявал да се отърве от духовете, които тревожели ума му**
Човек в лошо настроение, Франц Ксавер Месершмит
- 212 Светлина в бурята на революцията**
Смъртта на Марат, Жак-Луи Давид
- 214 Очарователни руини, които природата вече е направила част от себе си**

Тинтърнското абатство, Джоузеф Малърд Уилям Търнър

- 216 Благородна простота и спокойно величие**

Гробницата на Мария Кристина Австрийска, Антонио Канова

222 Още творци и произведения

ОТ РОМАНТИЗМА ДО СИМВОЛИЗМА

- 230 Сънят на разума ражда чудовища**
Ужасите на войната, Франсиско де Гоя
- 236 Модата да се подчертава културната изостаналост на ислямския Ориент**
Голямата одалиска, Жан-Огюст Доминик Енгър
- 238 За да мога да съзерцавам и напълно да усетя природата, трябва да съм сам**
Странник над море от мъгла, Каспар Давид Фридрих
- 240 Не харесвам рационалното рисуване**
Смъртта на Сарданапал, Йожен Дьолакроа
- 246 От днес живописата е вече мъртва**
Булвар дю Тампъл, Луи-Жак Манде Дагер
- 248 Наблюдавайте природата – друг учител не ви е нужен**
Лъв разкъсва змия, Антоан-Луи Бари
- 249 Във всяка творба трябва да се съдържа морално послание**
Гръцката робиня, Хирам Пауърс
- 250 Едва ли има начинаещ творец, който да не ламти за отличията на изложението**
Римляните по време на упадък, Тома Кутюр

252 Покажете ми ангел и аз ще ви го нарисувам

Погребение в Орнан, Гюстав Курбе

254 От картината сякаш ехтят гръмотевици

Внезапен дъжд на моста Шин-Охаши, Утагава Хирошиге

256 Бих искал да рисувам така, както птицата пее своите песни

Жени в градината, Клод Моне

264 Темата на картината няма нищо общо с хармонията на нейните цветове

Ноктюрно в черно и златно: Падащата ракета, Джеймс Абът Макниъл Уислър

266 Произведение на изкуството, което не е заченато от емоция, не е изкуство

Неделен ден на остров Гран Жат, Жорж Сьора

274 Опитвам се да облека идеята в приемлива форма

Танцът на живота, Едвард Мунк

278 Още творци и произведения

СЪВРЕМЕННАТА ЕПОХА

286 Храм, посветен на култа към Бетовен

Бетовеновият фриз, Густав Климт

288 Сякаш кутия с боя беше плисната в лицето на публиката

Жената с шапката, Анри Матис

290 Някакво болезнено безпокойство ме теглеше към улицата и денем, и нощем

Улица, Дрезден, Ернс Лудвиг Кирхнер

294 Умът формира, сетивата деформират

Акордеонистът, Пабло Пикасо

298 Универсалният динамизъм трябва да бъде вкаран в живописа под формата на усещане за динамика

Състояния на ума: Тези, които замислят, Умберто Бочони

300 Цветът упражнява пряко влияние върху душата

Композиция VI, Василий Кандински

308 Използвай Рембранд като дъска за гладене!

Велосипедно колело, Марсел Дюшан

309 Ако това е изкуство, тогава аз съм зидар

Птица в пространството, Константин Брънкуш

310 Нарисувани с ръка снимки от сънища

Упорството на паметта, Салвадор Дали

316 Всеки материал има свои специфични качества

Полегнала фигура, Хенри Мур

318 Всеки добър художник рисува това, което е самият той

Есенен ритъм, Джаксън Полък

324 Истинското изкуство понякога е там, където най-малко го очакваш

Крава с чувствително обоняние, Жан Дюбюфе

326 Вземам някое клише и се опитвам да реорганизирам формата му, за да го направя монументално

Ба-а-а-м!, Рой Ликтенстайн

328 Съвременните произведения на изкуството са само някакви куриози в неговата история

Един и три стола, Джоузеф Косут

329 Човешкият ум и светът са в постоянно състояние на ерозия

Спираловиден кей, Робърт Смитсън

330 Изкуството е познание за свободата

Аз обичам Америка и Америка ме обича, Йозеф Бойс

332 Всички ние сме възпитани да се страхуваме от женската сила

Вечерно парти, Джуди Чикаго

334 Никога няма да се наситя да я пресъздавам

Мама, Луиз Буржоа

336 Промяната е творчески импулс

Часовникът, Кристиан Маркли

338 Още творци и произведения

342 РЕЧНИК

344 ПОКАЗАЛЕЦ

350 ЛИТЕРАТУРА

352 БЛАГОДАРНОСТИ

Изкуството е основа на цивилизацията. Няма известна култура или народ, които да не са създали свое изкуство. В човешката история проявленията на изкуството приемат различни форми, които преминават през процес на развитие и обслужват различни цели и потребности на обществото. Понякога измененията в традиционните форми се случват много бавно и почти незабележимо, докато в други времена (като например в началото на XX век) човечеството става свидетел на истинска експлозия от разнообразни форми на творческа изява и иновации. В тази книга сме се опитали да погледнем под повърхността на тези видими промени, за да покажем идеологическите, обществените, политическите и технологичните фактори, които моделират развитието на изкуството и генерират неговото калейдоскопично разнообразие.

Изкуство, вярвания и ритуали

Историята на изкуството обхваща период от над 30 000 години и началните му проявления не отговарят напълно на никой от аспектите на това понятие. Първите произведения на изобразителното изкуство най-вероятно са били свързани с вярванията, които първобитните хора са споделяли по отношение на плодородието, тяхното обожествяване на слънцето, почитта им към мъртвите или стремежа им да правят т.нар. симпатическа магия (чрез която да гарантират успешен лов например). Независимо от целите на това изкуство, неговите произведения винаги са били ритуални сред-

ства, предназначени да подпомогнат оцеляването на човека.

Вярата в различни божествени сили и в задгробния живот са били мотив за създаване на голяма част от изкуството не само на първобитните хора, но и на по-ранните цивилизации. Древните египтяни например украсявали гробниците и папирусните текстове с изображения на техните богове с надежда, че тези картинки ще ги предпазят от злото и ще ги наставляват при пътуването към задгробния живот. Китайците споделяли подобни схващания: прочутата Теракотена армия, открита през 1974 г. в провинция Шънси, е била създадена в края на III век пр.н.е. и заровена в земята при погребението на първия император Цин Шъхуан, за да го охранява в отвъдното. Нефритените костюми, създадени за императорите от династия Хан, наследници на първия император, са не по-малко удивителни като произведения на изкуството. Китайците вярвали, че нефритът дарява починалите с безсмъртие, поради което телата на мъртвите владетели били покривани с одежди от хиляди нефритени плочки, свързани помежду си с червена коприна или златни нишки.

Проявленията на религиозното изкуство се различават съществено при отделните култури, а също така се променят и с течение на времето в рамките на една и съща цивилизация. На Изток например творците първоначално избягват да представят Буда в човешки образ, като вместо това си служат със символи, показващи неговото присъст-

вие – като следи от стъпките му, ступи и дхарма, колелото на учението. От I век сл.н.е. обаче, под влияние на елинистичното изкуство, разпространено в Северна Индия от войските на Александър Македонски, се появяват антропоморфни статуи на Буда.

Западната традиция

Гръцкото изкуство от класическата епоха представя богове и герои като идеализирани фигури, защото идеалните пропорции са фундаментът на неговата естетическа философия. Римското изкуство гради своите традиции върху паметта за военните победи и триумфи на императорите, но си служи със средствата на безпощадния реализъм. На свой ред християнската църква заимства много от традициите на класическата древност.

Призната за официално вероизповедание от Римската империя, църквата

“

Живописата е поезия без думи,
поезията – словесна живопис.

Плутарх

”

увеличава своето богатство и власт, а множеството поръчки, които възлага на хората на изкуството, водят до установяване на силно влияние върху физиономията на западноевропейското и византийското изкуство.

Целта на християнското изкуство през Средните векове е не правдиво да отразява действителността, а да прокарва религиозната доктрина посредством общоприети символи, чрез което да образова вярващите, по онова време почти масово неграмотни. От VI век нататък стилизираните религиозни творби на византийското изкуство оказват влияние върху западноевропейските художници, но през Късното средновековие произведенията на изкуството постепенно придобиват по-реалистични черти, а художници като флорентинеца Джото и неговите последователи представят истински емоции в библейските сцени, които пресъздават. След откриването в началото на XV век на принципите на перспективата, някои западни художници рисуват още по-реалистично религиозните сюжети. Образите в творбите им изглеждат вече триизмерни и анатомически издържани, а заобикалящата ги среда – било при архитектурните ансамбли, било в живописата, става много по-правдоподобна.

Ислямското изкуство, което през определени периоди обхваща територии от Испания до Западен Китай, следва свой собствен път на развитие, при който в религиозните произведения се избягват човешки фигури за сметка на калиграфска техника за изобразяване на света

на божественото. За украса се използват геометрични и флорални мотиви.

Поява на човека на изкуството

Европейският ренесанс е време на открития, научни изследвания и художествени експерименти, вдъхновени от класическите ценности, разума и красотата на заобикалящата действителност. Дотогава на хората на изкуството се гледало като на обикновени занаятчии, а не като на творци. Поради това им се полагало сравнително ниско място в социалната стълбица и имената им почти не са се запазили за бъдещите поколения. Оригиналноста и индивидуалната креативност нито били търсени, нито желани. От документите за поръчки на произведения на изкуството по онова време научаваме, че поръчителите понякога били изключително подробни при определяне на изискванията си и дори уточнявали какъв брой фигури трябва да бъдат представени от художника.

“

Човек рисува не с ръцете,
а с ума си.

Микеланджело

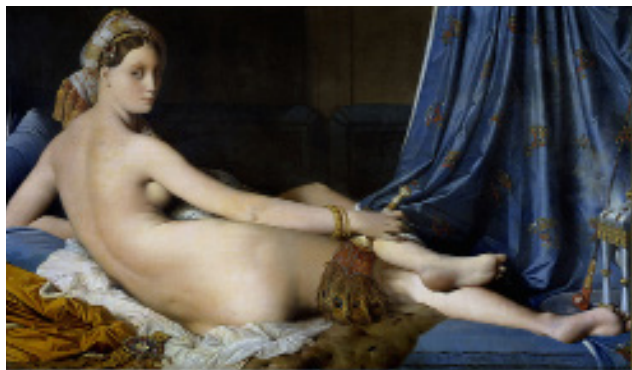
”

В средновековните договори за художествена поръчка не е рядко явление състоятелните клиенти да определят точното количество на скъпите материали, които да бъдат вложени в дадената творба – картина или скулптура. Ултрамаринът най-често бил обект на такова прецизиране. Тази ярка синя боя се получавала от лапис лазули – минерал, добиван в земите на днешен Афганистан. Ето защо и цената ѝ била висока и трябвало да бъде използвана само за най-важните части на картината – за мантията на Дева Мария например.

Положението на художника по онова време може да бъде характеризирано добре чрез биографията на големия фламандски творец Ян ван Ейк. Макар през 1425 г. да бил приет в двора на бургундския херцог Филип Добрия, му се налагало да изпълнява многобройни чисто слугински дейности, като позлатяване на статуи и изготвяне на сватбена декорация.

Може би първият творец в изкуството, признат за гениален още приживе, е Микеланджело, което се случило след като той изписал тавана на Сикстинската капела във Ватикана в периода 1508–1512 г.

Микеланджело и Леонардо да Винчи са творците, които спомагат за издигане престижа на художниците на много по-високо ниво, но и след това живописните творби отразявали по-скоро идеите на богатите им поръчители, отколкото на техните творци. Това ясно личи от многобройните композиции с митологична тематика, създадени от

Ботичели и неговите сподвижници, зад които стоял стремежът на италианските принцове да покажат познанията си по класическа митология и по най-новите идеи на неоплатонизма.

Подобни движещи сили определяли развитието на изкуството десетилетия наред. В началото на XIX век Наполеон Бонапарт поставя начало на т.нар. императорски стил (ампир), чиято цел е да оприличи победите на френския император с тези на древните римски властелини.

Лични преживявания

Общественият промени често влияят и на стиловете в изкуството. Преди XVII век например обичайните меценати и поръчители на живописни платна произхождали от средите на църквата и на висшата дворцова аристокрация. С разцвета на Нидерландската отвъдморска империя обаче се появила прослойка от богати търговци – средната класа на онова време, която не проявявала интерес към грандиозните сцени от близкото минало, изпълнени с битки и митологически персонажи. В нейните градски жилища нямало и място за огромните платна, поръчвани за дворците и извънградските имения на представителите на висшите светски и църковни кръгове. Вместо това богатите буржоа се интересували от картини, отразяващи тяхното всекидневие и преживявания – жанрови сцени, натюрморти, пейзажи, като особена страст проявявали към цветята. Художниците не забързали да отговорят на това тър-

сене и така поставили начало на златния век на нидерландската живопис.

В края на XVIII век творците на изящно изкуство – някои под влияние на революционните идеи на времето, започнали да изобразяват своите лични чувства и преживелици в живописните творби. Така изкуството станало още по-малко зависимо в стилово и естетическо отношение от могъщите меценати на епохата. Завладени от идеите на Зигмунд Фройд за подсъзнателното, някои художници от следващото поколение започнали да търсят източници на вдъхновение вътре в себе си, да изобразяват сънищата си и да вкарват в своите творби повече символика и персонална иконография.

Идеи и течения

Каноните на красотата и художествените ценности непрестанно се променят под влияние на прищевките на времето и

модата, промените в обществените нагласи и появата на нови технологии и материали. Идеите, залегнали в основата на даден художествен стил могат да бъдат лансирани въз основа на някакъв план или манифест, друг път са определено подкрепени от група творци, обединили се в специфично художествено течение. Нерядко обаче новите стилове възниквали около група творци, живеещи и работещи на определено място по едно и също време, които не се изживявали като представители на дадения стил, така че той получавал своето наименование едва в анализите на критиките от следващото поколение.

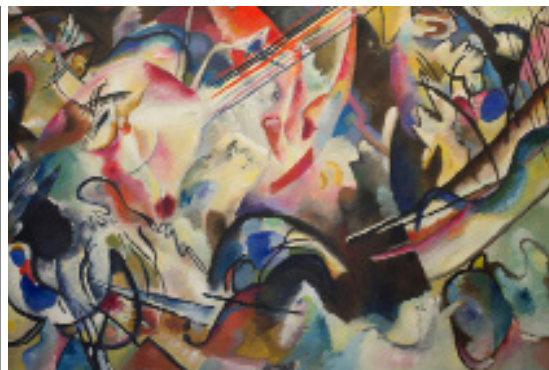
Никога не е било възможно да се предскаже кои художници и кои стилове в изкуството ще намерят достойно място в историята. Тома Кутюр например придобил широка популярност с историческите си платна в Париж през XIX век, но днес е почти напълно забравен. Докато нидерландският художник от XVII век Йоханес Вермеер обратно – бил забравен скоро след смъртта си, но си спечелва световна известност през 60-те години на XIX век, която не помръква и днес. Ценността на дадено произведение се определя обикновено от гледната точка на оценителя и на позициите, от които се прави преценката. В ново време например съветските критици отричаха експериментите на западния авангардизъм, обявявайки това изкуство за меркантилно и елитарно, предпочитайки своя социалистически реализъм, защото неговите произведения били достъпни за широките

Изящно изкуство има тогава, когато ръката, умът и сърцето на твореца го тласкат в една и съща посока.

Джон Ръскин

народни маси и възхвалявали постиженията на обикновения съветски човек.

Нови технологии

Технологичните нововъведения могат да повлияят съществено върху развитието на художествените идеи, а откритието, предизвикало най-мощен тласък напред в цялата досегашна история на изкуството, е книгопечатането. Дървени букви за печат върху хартия се произвеждали в Китай още от III век сл.н.е., но създаденият от Гутенберг през XV век подвижен набор от такива букви дал тласък в бързото разпространение на възрожденските идеи. Възможността да се отпечатват текстове и изображения отприщили въображението на хората на изкуството. Преди това време, за да видят нечия творба, художниците трябвало да пътуват на дълги разстояния до местоположението на някоя частна колекция от произведения на изкуството (тогава все още нямало художествени галерии или музеи). Наличието на печатни книги ускорило неимоверно много разпространението и на новите художествени стилове. Картините на Рафаел от началото на XVI век станали популярни в цяла Европа благодарение на отпечатаните от Маркантонио Раймонди техни гравюри. Така Рафаел се превърнал в най-известния художник на своето време и косвено повлиял и на развитието на изобразителното изкуство – художествените академии и училища по изкуство преподавали на своите ученици идеите на великия ренесансов художник. Печатарската преса позволявала на художниците също

така да размножават своите творби в големи тиражи и да ги продават на много по-ниска цена. Това отворило нови пазари и позволило на творците да бъдат по-независими финансово от своите меценати.

Други открития и нововъведения, които първоначално изглеждали без особено значение за развитието на изкуството, впоследствие оказали голямо влияние върху работата на художниците. Изобретяването на преносими малки по обем тубички с боя през 40-те години на XIX век първоначално изглеждало като детайл по отношение на традиционните контейнери на старите майстори. Това нововъведение обаче дало възможност на импресионистите да направят една от най-важните крачки в развитието на живописата, станала характерна за техния метод на работа – рисуването на открито. По същия начин откритият през 1856 г. от Уилям Пъркин бледоморав пигмент в опитите му да синтезира хинин отначало било окачествено като случайност с благоприятен изход. Това откритие обаче скоро дало възможност на химиците да създадат огромен брой различни на цвят синтетични багрила, ощастлили художниците с множество нови цветове, които можели да си набавят на доста поносима цена.

Откритието на XIX век, което оказва най-силно въздействие върху развитието на изящните изкуства, е фотографията. Някои художници изпаднали в паника и предричали, че това ще е краят на живописата. Станало обаче точно обратното. След като се окопитили от

първоначалния шок, редица творци от групата на импресионистите и на прерафаелитите например започнали да използват новата техника за изнамиране на различни гледни точки при изобразяване на света около тях.

През XX век тенденцията да се експериментира набира сили, а изразяването на собствения Аз се превръща в ръководна максима на изобразителното изкуство. Художниците обръщат гръб на стиловете от предишните епохи (и по-специално на реализма при изобразяване на околния свят) и започват да си служат с цветовете и формите по най-абстрактен начин. Те търсят нетрадиционни материали и техники, за да могат творбите им определено да отвеждат в нова посока и да разкриват възможности за различна перспектива към нещата. Според Паул Клее: „Изкуството не е подражание на това, което виждаме, а възможност да видим [нещата по по-друг начин]“.

“

Като деца всички сме художници. Въпросът е как да останем такива и като пораснем.

Пабло Пикасо

”

Женската глава, гравирана върху бивна от мамут и открита в Долни Вестонице (Чешка република), се смята за „най-стария портрет на света“.

ок. 24 000 г. пр.н.е.

Множеството **гигантски базалтови глави**, изсечени от монолитни каменни блокове, са характерни за **цивилизацията на олмеките** в Мексико.

ок. 1200–900 г. пр.н.е.

Вавилонската порта на Ишар е украсена с глазирани керамични плочки. В много по-късно време паметникът е пренесен и разположен в берлинския Пергамон Музеум.

ок. 575 г. пр.н.е.

Прочутата статуя *Дискобол (Дискохвъргач)* е дело на **старогръцкия скулптор Мирон**. Оригиналят е бил направен от бронз, а статуята е позната днес от мраморните ѝ копия, направени още в античността.

ок. 450 г. пр.н.е.

ок. 1500 г. пр.н.е.

Каменният **ритон** (кана) с форма на бича глава е шедьовър на **минойската цивилизация** на остров Крит.

ок. 900–600 г. пр.н.е.

Огромни каменни **крилати духове с човешки глави и тяло на бик или лъв** пазели по традиция портите на асирийските дворци.

ок. 530 г. пр.н.е.

В **Древна Атина** възниква техниката за изписване на червени фигури върху черния фон на керамичните съдове (**червенофигурна керамика**).

ок. 350 г. пр.н.е.

Древногръцкият скулптор **Праксител** е автор на прочутата Афродита Книдска – първата скулптура в историята, представяща голо женско тяло.

Идеята да бъде създадено произведение на изкуството, което да служи само за естетическа наслада, е сравнително ново явление в историята на човечеството. В малко по-далечното човешко минало произведенията на изкуството винаги са били създавани с някаква практическа цел – свещенодействие, ритуал или талисман например. Има някои древни изолирани култури, при които смисълът на подобни артефакти остава неясен и до днес. Но дори и когато рационалното възприемане на контекста на такова изкуство не е сигурно, неговите произведения не губят от силния си емоционален заряд. Вилендорфската Венера (праисторическа женска фигурка) например представлява завиден жест към женското тяло, въпреки нейните малки размери и преувеличени пропорции. В палеолитните стенописи от испанската пещера Алтамира са запазени различни животински фигури – бизони, коне, елени, чрез които неиз-

вестните художници внушават неповторимо усещане за пълнокръвен живот.

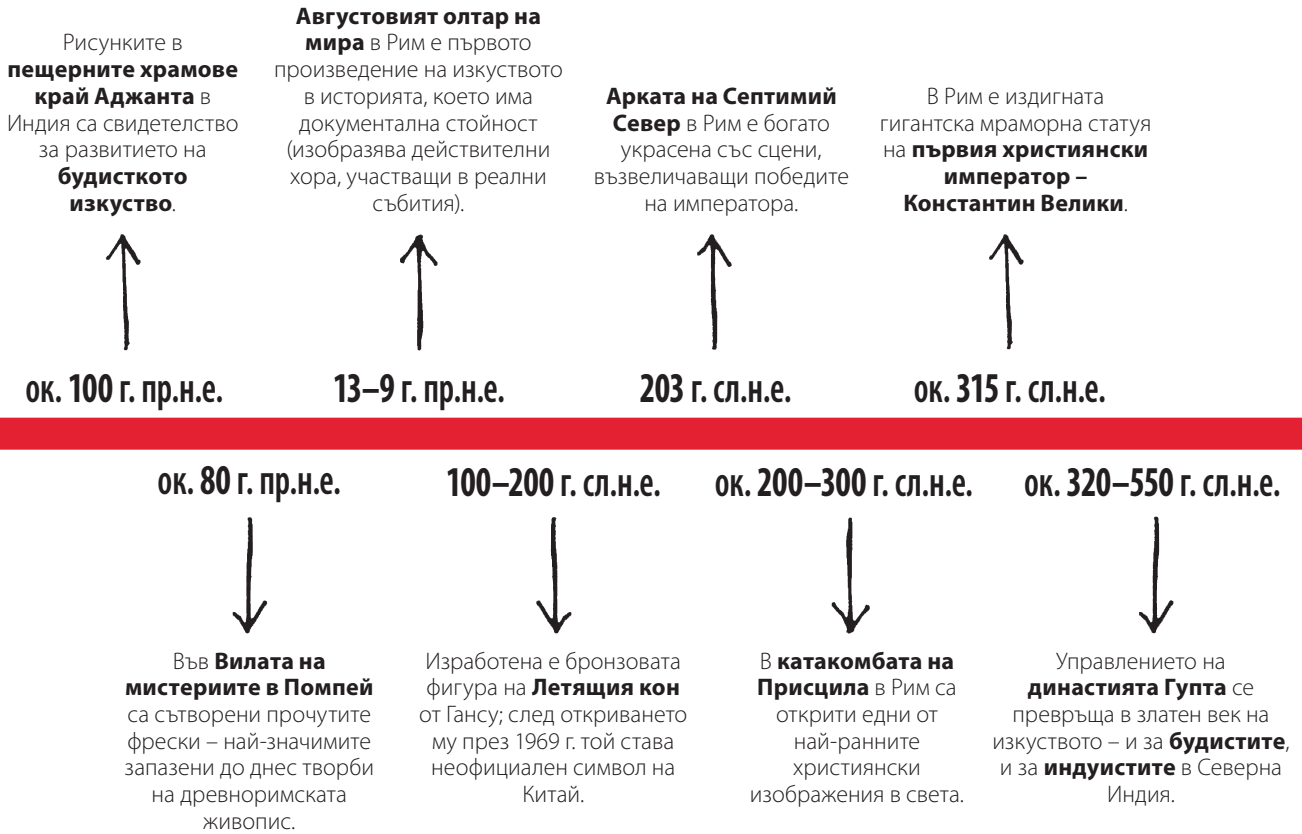
Относителни ценности

Отчетливата разлика, която днешните западни изкуствоведи правят между „големите“ форми в изобразителното изкуство (архитектура, живопис и скулптура) и „малките“ (наричани декоративно или приложно изкуство), не съществува или не е съществувала при повечето култури. В китайското изкуство например керамиката е призвана да играе по-важна роля от скулптурата. В същото време най-големите постижения на китайските скулптори са съсредоточени в известните бронзови ритуални съдове, а не в изобразяване на човешкото тяло, каквато е западната традиция. Освен това зеленият полускъпоценен нефрит е бил предпочитан пред мрамора за изработване на изящни луксозни предмети, по което китайците се различавали от антична Европа, но приличали на ацтеките и майите в Предколумбова Америка. Тези и

други особености на китайското изкуство например, говорят недвусмислено за философските нагласи на неговите творци, които се опитват да уловят „духа“ на природата. За сравнение, западноевропейското изкуство често пъти е обърнато повече към представителната и декоративната страна на нещата.

Египетското начало

Произходът на западното изкуство може да се проследи назад до времето на Древен Египет. Египтяните повлияли на изкуството на Древна Гърция, тя пък – на древноримското, а то, от своя страна, е лежало винаги в основата на западната култура от времето на Ренесанса до наши дни. По своя дух древноегипетското изкуство е много далеч от днешния нерелигиозен свят, защото основната му цел е била да обслужва божествените владетели и на всяка цена да ги съхрани след тяхното преминаване от земния живот в отвъдното. Въпреки тази бездна, разделяща ни от

древните египетски творци, изображенията в гробницата на принц Рахотеп и неговата съпруга Нофрет са изобразени така живо, че без съмнение са служили за вдъхновение на египтяните, живели преди 4000 години.

Древните гърци и римляни раждат множество идеи, които продължават и днес да оказват влияние върху развитието на западното изкуство. След завоевателните походи на Александър Велики през IV век пр.н.е. тези идеи се разпространяват далеч на изток – чак до Гандхара в Индия, където художествените ценности на елинизма и будизма се смесват. Нови хибридни центрове на тази старогръцка култура възникват в египетския град Александрия, в Пергам и Антиохия (в днешна Турция).

Класическите изображения на човешкото тяло оказват особено въздействие при възприемането на античното изкуство със своя демонстриращ възхищение към човешкото тяло натурализъм, ръководен от схващанията на онова време за

идеална красота. Например бронзовите статуи от Риаче удивяват зрителя с необикновеното внимание към детайла, а в същото време излъчват величествен героизъм, с което се отдалечават от реалния свят. Така конната статуя на Марк Аврелий е както убедителен портрет на един достолепен мъж на средна възраст, яхнал съвсем реалистично представен кон, така и еманация на идеята за императорското величие.

Християнското изкуство

Древният Рим е изиграл важна роля и във формирането на християнското изкуство. Тази религия била преследвана в рамките на империята чак до времето на император Константин Велики, който през 313 г. с Миланския едикт на толерантността я признал за равнопоставена с останалите култове в империята. До края на IV век християнството вече било не само легално вероизповедание, но станало на практика и задължително за поданиците на Римската империя.

Саркофагът на Юний Бас, изработен в Рим към 360 г. сл.н.е., е емблематична творба, свидетелство за доминиращото положение на християнското изкуство.

През 330 г. сл.н.е. император Константин създава нова имперска столица в град Бизантион, наречена Константинопол в негово чест. След смъртта на суверена през 337 г. империята се разделя на две части – Западна със столица Рим и Източна (Византия) със столица Константинопол. Равена става столица на Западната Римска империя през 402 г. сл.н.е., а през следващото столетие била седалище на византийския управител на Италия. Византийското изкуство по това време се отличава с богат символизъм и отстъпление от позициите на античния реализъм. При него религиозната тематика често се съчетава с прокарване на имперската идея. Чудесни примери за това могат да се видят в Равена с нейните прочути мозайки, които излъчват необикновена тържественост и изящество.

ТОВА Е ВСЪЩНОСТ ФИГУРКА НА ОБИКНОВЕНА ЖЕНА

ВИЛЕНДОРФСКАТА ВЕНЕРА (ок. 25 000 г. пр.н.е.)

Няма как да научим кога и защо са се появили първите произведения на изкуството. Нашите далечни предци са започнали да правят сечива и оръжия от камък преди поне 2,5 милиона години, но артефакти, които вероятно не са имали никаква практическа стойност, се появили много по-късно в историята на човечеството. Към 80 000 г. пр.н.е. започнали да се изработват огърлици от оцветени раковини, а към 40 000 г. пр.н.е. се датират най-ранните рисунки по стените на обитаваните от първобитните хора пещери.

Първите изкусни изображения на човешко тяло се появяват между 40 000 и 30 000 г. пр.н.е., по време на късния палеолит (ок. 40 000 – ок. 10 000 г. пр.н.е.), когато хората вече разполагали с по-усъвършенствани сечива и техники, които им позволили да моделират от камък малки фигурки, повечето от които се датират в периода около 30 000–22 000 г. пр.н.е. и почти изцяло изобразяват жени. Открити са в много широк ареал на европейския континент в скални укрития, пещери и некрополи на първобитните хора.

Когато през XIX век били открити първите образци на тези артефакти, ги нарекли Венери – иронично сравнение с идеализираната скромност на римската богиня на любовта, красотата и плодородието. А всъщност тези фигурки излъчват всичко друго, но не и целомъдрие, а половите характеристики на женската анатомия дори са специално подчертани. Почти всички такива фигурки са или напълно голи, или с оскъдно облекло, с пищни гърди и бедра, които изтъняват по посока на главата и ходилата, с голям размер гениталии и на практика без ходила и ръце. В много от случаите напълно липсва и лице.

Символ на плодовитостта

Най-известната фигурка от тази група е наречена Вилендорфската Венера – моделирана от варовик статуетка, открита през 1908 г. от археолога Йозеф Сомбаи край австрийското село Вилендорф. Жената от Вилендорф (както учените все по-често я наричат) представлява не само напълно лишено от свян изображение на женското тяло, но и вероятно не визира никакво женско

В КОНТЕКСТ

ФОКУС

Фигурки, символизиращи плодовитостта

ПРЕДИ

ок. 40 000 г. пр.н.е. Фигурата на т.нар. Човек лъв, открита в пещерата Холенщайн-Щадел в Германия, е моделирана от мамутска бивна.

40 000–35 000 г. пр.н.е.

Най-ранните образци на „Венери“; една от тях – изработената от мамутска кост Венера от Холе Фелс, е открита в пещера в Германия.

29 000–25 000 г. пр.н.е. Направена е Венера от Долни Вестонице в Моравия – най-старият известен керамичен артефакт.

СЛЕД

ок. 23 000 г. пр.н.е. Венерата от слонова кост, открита в Брасампуй, Франция, е една от първите с човешко лице.

6000 г. пр.н.е. Седналата жена от Чаталхьоюк в Анадола (Турция) е теракотена статуетка, за която се предполага, че изобразява Богинята майка.

божество. Предполага се, че идеята за богинята на плодородието – Майката Земя, се появява заедно с развитието на земеделието, което се случва много по-късно и не е характерно занимание заномадстващите първобитни човешки общности от късния палеолит. Въпреки очевидно преувеличената сексуалност на фигурките и несъразмерно малките им ръце и ходила, те представляват реални женски образи (макар и отчасти идеализирани) и би трябвало да се възприемат като символ на човешката (женската) плодовитост, а не като женски божества.

Вномадстващите общности на първобитна Европа наднорменото тегло със

Вижте също: Пещерното изкуство в Алтамира 22–25 • Богинята Коатликуе 132–133 • Венера Урбинска 146–151 • Диана след къпане 224 • Олимпия 279 • Мама 334–335

Фигурките на Венери са може би най-ранните образци на изобразителното изкуство. Те са открити на широк ареал от Европа и Азия, чак до Сибир, а археолозите продължават да създават хипотези за тяхното предназначение.

сигурност не е било типично явление. Ето защо прекомерната пълнота на Вилендорфската Венера и на другите фигурки от този тип вероятно символизират плодовитостта, но също така надеждата за физическо оцеляване, дълъг живот и изобилие. Жената от Вилендорф се различава от останалите праисторически женски фигурки по начина на представяне на нейната коса,

която е сложно сплетена или обсипана с мъниста. Женските коси имат дълга история в изкуството като символ на сексуално привличане, така че в случая може би имаме опит да бъде изведена на преден план женската еротика, а не просто плодовитостта в нейния репродуктивен аспект. Други учени разглеждат седемте успоредни окръжности, гравирани върху главата на фигурката, не като коса, а като някакъв вид ритуална забрадка.

Хипотези за предназначението
Праисторическите Венери са най-изящните произведения на онази епоха от зората на изкуството. За тяхната функция в палеолитното общество и досега се водят спорове.

С размери, вариращи от 4 до 25 см височина, те запазват забележителни сходства през хилядолетията, когато са

Изображението на Венера от Лосел, датирана ок. 20 000 г. пр.н.е., представлява барелеф с открито сексуално съдържание, обгрен с червена охра. Женската фигура е била гавирана върху варовиков блок под скален навес в Югозападна Франция.

Фигурки, символизиращи мъжката плодовитост

В сравнение с големия брой праисторически Венери, броят на откритите фигурки, символизиращи мъжката плодовитост, е съвсем малък. Най-известната от тях е фрагментът от мъжко тяло под формата на фалос от полиран камък, открит в Холе Фелс край германския град Улм. Артефактът е датиран от почти същото време, когато е била изработена Вилендорфската Венера. Изображаването на мъжката плодовитост става важна тема в изкуството едва по време на първите цивилизации на Древна Гърция с нейните фигури на Приап, бога на фертилитетта, и на Древен Египет с изображенията на Мин и Озирис. От Древна Индия пък са познати изображенията на бог Шива във фалическото му проявление. Богините на плодовитостта в класическата древност започват да се представят все по-сдържано, което вероятно отразява патриархалния морал на тогавашното общество.

били създавани, което означава, че необходимостта и оттам – целите на тяхното изработване, задълго са се съхранили без промени. Някои историци предполагат, че те са били носени като амули или за гарантиране на плодовитостта, или за предпазване от зли сили.

Други отбелязват, че Жената от Вилендорф някога е била оцветена с червена охра, използвана при погребалните обичаи на първобитните хора, което навежда на мисълта, че тези фигурки са били с ритуално предназначение. Има и хипотези, че въпросните Венери представляват автопортрети на жени, които не са разполагали с огледала и затова фигурките са без лица.

ЧОВЕШКИЯТ ВИД ПРОДЪЛЖАВА ДА СЕ ПРОМЕНЯ

ПЕЩЕРНОТО ИЗКУСТВО В АЛТАМИРА
(ок. 15 000–12 000 г. пр.н.е.)

В КОНТЕКСТ

ФОКУС

Пещерно изкуство

ПРЕДИ

70 000 г. пр.н.е. По стените на пещерата Бломбос в Южна Африка са гравирани абстрактни символи.

39 000 г. пр.н.е. Изображения на човешки длани и дискове се появяват в пещерите на Ел Кастийо в Кантабрия, Испания.

35 000 г. пр.н.е. Животните, изрисувани с червена охра в пещерата Фумане в Италия, са най-ранните известни образци на фигуративно изкуство.

17 000 г. пр.н.е. В пещерата Ласко във Франция са изрисувани около 2000 сложни фигури.

СЛЕД

10 000 г. пр.н.е. Скалното изкуство в Тасили-н-Аджер, Алжир, „излиза“ от пещерите, което от своя страна показва, че и климатът на Земята е станал по-благоприятен.

7300 г. пр.н.е. Пещерата на ръцете в Южна Аржентина е пълна с изображения и отпечатъци на човешки длани.

Откритите образци на пещерно първобитно изкуство датират от периода между 40 000 до 10 000 г. пр.н.е. (или от късния палеолит). По това време видът *Хомо сапиенс* става доминиращият човешки вид на планетата, заменил неандерталците от Западна Европа. Това се е случило по време на Ледниковия период, когато хората водели номадски начин на живот, прехранвали се с лов и събирачество и живеели в тесни скални процепи, под скални навеси или в пещерите. Първите произведения на изкуството в тези местообиталища били примитивни гравюри

Вижте също: Вилендорфската Венера 20–21 • Асирийските релефи със сцени от лов на лъвовете 34–35 • Ловци в снега 154–159 • Лов на лъвовете 176–177 • Обтриване на кон от хамбълтонска порода 225 • Борба между лъв и змия 248

Изображения на човешки длани се появяват ок. 9000 г. пр.н.е. в Пещерата на ръцете (Куева де лас Манос) в Патагония (Южна Аржентина). В същата пещера са изрисувани хора, диви котки и други животни, както и ловни сцени.

по скалните стени, но не след дълго се появили и началните стилове на това пещерно изкуство, представени чрез стенописи и опити за изобразяване на фигури.

Още преди 100 000 години първобитните хора от африканския континент вече са знаели как да правят бои, като смесвали различни видове охра (всеки от които съдържа железен оксид), въглен и кости със слюнка или животински мазнини. Тези бои вероятно са били използвани само за оцветяване на телата, защото няма запазени следи от рисунки по скали от толкова ранно време. Технологиите на тяхното приготвяне обаче оцеляла и се разпространила по света при миграцията на първобитните хора извън Африка. Рисуването на длани (което мъже, жени и деца правели, като духали пигмент на прах през куха кост), точки, кръгчета и други фигури по стените на пещерите станало факт паралелно с появата през периода 39 000–35 000 г. пр.н.е. на петроглифите (гравюрите по камък) в пещери, намиращи се далеч едни от други (от Испания до Индонезия).

Изобразяване на заобикалящата действителност

Приблизително по същото време първобитните художници започват да творят забележителни изображения на заобикалящата ги действителност, като най-ранните такива произведения са се запазили пак в пещерите. Първите такива образци на фигуративното изкуство в очите на днешните зрители изглеждат като груба стилизация и понякога трудно се различават от абстрактните символи, изписани около тях. Но в пещерите на днешна Югозападна Франция и Северозападна Испания са работили художници, постигнали много по-реалистични образци и развили

значително техниката на изобразяване. Примери за това могат да се видят в сложно изработените рисунки и скици на животни в пещерата Шове-Пон-д'Арк във френския регион Ардеш, които датират от ок. 30 000 г. пр.н.е. Фигуративното пещерно изкуство от този период представя почти само животни, а изображенията на хора са изключително редки с известното изключение на т.нар. рисунки на Брадшоу (носеци името на техния откривател) в пещерите на Кимбърли в Австралия. Отначало, през

т.нар. Ориняшка епоха (40 000–25 000 г. пр.н.е.), се рисуват предимно хищници – лъвовете, вълци и мечки, но към 25 000 г. пр.н.е. на преден план излизат животните, които човекът ловува за храна и заради техните кожи – мамути, коне, диви свине, елени и едър рогат добитък, като на бизони и зубри.

Франко-кантабрийското изкуство

В края на Ледниковата епоха настъпва апогей в усъвършенстването на изобразителните техники при стенописването и гравюрата. Върховете постижения на този период могат да се видят в пещерите на Франко-кантабрийския регион на Франция и Испания. В онези времена районът е бил сравнително гъсто населен, а климатът – доста по-мек от преди. Това довело до създаването на много повече произведения на пещерното изкуство в сравнение с други места по света, както и на произведения с много по-висока художествена стойност. През периода от 15 000 до 10 000 г. пр.н.е. се създават произведения на фигуративното изкуство, които са връх в развитието на пещерната живопис. Някои от най-известните творби на първобитната живопис произхождат именно от Франко-кантабрийския

Намерените каменни сечива и кости не могат да се сравняват по обема на информация, която ни дават праисторическите рисунки.

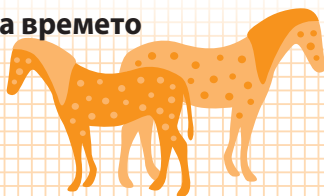
Мери Лийки
Разкриване на миналото,
1984 г.

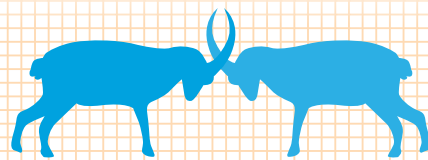
Пещерното изкуство на линията на времето

Късен палеолит: Ориняшка култура
(40 000–25 000 г. пр.н.е.)

Късен палеолит: Граветска култура
(25 000–20 000 г. пр.н.е.)

Късен палеолит: Солутрейска култура
(20 000–15 000 г. пр.н.е.)

Първи пещерни рисунки: изображения на човешки длани и абстрактни червени точки и по-късно – на примитивни стилизирани образи на животни и хора.

По-реалистични и по-прецизно изпълнени пещерни рисунки на хищници и едри тревопасни животни.

Гравюрите и високите релефи по пещерните стени надминават стенописите по честота на изпълнение, като се представят предимно големи тревопасни животни.

Праисторическо абстрактно изкуство

Удивителните изображения на животни в пещерите Алтамира и Ласко са върхът на пещерната живопис, но те представят само част от разнообразните стилове и техники, познати на творците на праисторическото пещерно изкуство. Най-ранните образци абстрактни знаци и символи, които се развиват и процъфтяват като тенденция дори след появата на фигуративната пещерна живопис. Отначало учените мислели, че тези знаци са били поставяни просто за украшение, но след като такива са били открити на много места по света и то често редом с образи на фигуративната живопис, се е стигнало до заключението, че те вероятно са имали символично значение. Днес са познати около 25 различни вида такива символи, като се започне от простите чашки (полусферични вдлъбнатини) и нарисуваните с боя точки и кръгчета, мине се през панелите с гравирани кръстчета и жлеbove и се стигне до сложните гравирани и рисуваните геометрични фигури и стилизирани природни форми. Изображенията и отпечатъците на човешки длани, често с вариращ брой на пръстите, са друг вид символно предаване на значение, което засега остава неразгадано.

регион и са създадени по това време, като на първо място са шедьоврите от френските пещери Ласко и Фон-дю-Гом и от испанските Ел Кастийо и Алтамира.

Полихромни рисунки

Пещерната система Алтамира в Кантабрия е открита през 1868 г., но е изследвана задълбочено едва в началото на XX век. Нейната дължина е 270 м и се състои от три основни галерии, като първата от трите, разположена след входа, е наречена Залата с фреските, или Главната зала на полихромните рисунки. Следва Залата на дупката (или Залата на басейна), а след нея има тесен пасаж, наречен Конската опашка. Масивно срутуване, случило се преди няколко хиляди години, затваря естествения вход на пещерата, което помага безценните ѝ фрески да останат непокътнати. В далечното минало огромното преддверие на пещерата е било обитавано от първобитните хора.

В Залата на дупката има впечатляващи едноцветни изображения и гравюри на животни, а в пасажа Конската опашка – множество абстрактни символи и знаци, но световната известност на Алтамира се дължи на Залата на фреските. Нейните размери са около 18 на 9 метра, а сравнително ниският таван е покрит с невероятно реалистично представени фигури на коне, елени и бизони в различни пози. Има и изображения и отпечатъци на човешки длани и гравирани абстрактни знаци.

Докато някои от символите и отпечатъците от длани датират от 34 000 г. пр.н.е., прочутите рисунки на бизони и

други животни са правени в периода между 15 000 и 12 000 г. пр.н.е., когато е станало срутуването и пещерата останала запечатана в продължение на хилядолетия.

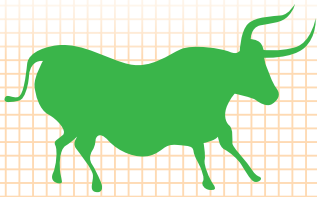
Бизоните, чийто брой надминава с много изображенията на други животни в пещерата, са представени изключително детайлно. Може би най-силно впечатление в тях правят цветовете: всяко животно е представено най-малко с три различни багри, при това така нюансирани, че да се получи ефектът на светлосянката, за да се предаде усещане за текстурата на животинската кожа. Макар художниците да разполагали с ограничена в цветово отношение палитра (кафяво, червено и жълто от различните видове охра, плюс черно от мангановите съединения и въглените), тя им била доста-

Човекът е живо същество, което обитава два паралелни свята и оставя по стените на пещерите следи от чудесата и кошмарите, на които става свидетел при това негово двойствено духовно странстване.

Морис Уест
Клоуните на бога, 1981 г.

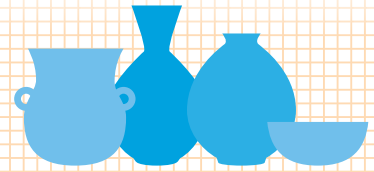
Късен палеолит: Мадленска култура
(15 000–10 000 г. пр.н.е.)

По-широк кръг използвани цветове, материали и техники; натуралистични изображения на живота на ловците събирачи, но център на вниманието все още са животните.

Мезолит
(10 000 – ок. 6000 г. пр.н.е.)

С отминаването на Ледниковата епоха първобитното изкуство все повече излиза извън пещерите, а човешките фигури придобиват все по-голямо значение за творците.

Неолит
(ок. 6000 – ок. 2000 г. пр.н.е.)

След като хората започват да водят по-уседнал начин на живот, да отглеждат рогат добитък и пшеница, пещерното изкуство постепенно отмира, заменено от изкуството на керамиката.

тъчна, за да постигат цветовете на изобразяваните животни, а чрез смесване на отделните пигменти с кръв, слюнка или животинска мазнина се постигала желаната наситеност на тона. Първо рисуvalи контурите с черно, а след това оцветявали изображението с помощта на „тампон“ от мъх или козина. Резултатите, както виждаме днес, понякога са изумително реалистични.

Но най-удивителната страна на тази живопис може да се усети само при посещение на пещерите, където се намира. Там бизоните, някои от които са в естествена големина, са така разположени върху неравната пещерна стена, че даденостите на средата правят рисунката да изглежда триизмерна. При промяната на ъгъла, от който наблюдаване, и на силата и посоката на светлината, животните сякаш придобиват обем и се раздвижват.

В търсене на значения

Много произведения на пещерното изкуство са открити в скални пещери, които или не са били обитавани от човека, или се намират на такава дълбочина, че са били недостъпни. Остава тайна какво е накарало тези първобитни хора да създадат своите живописни творби на места, за които се предполагало, че едва ли някога ще бъдат видени. Друг проблем е твърдението на някои учени, че изобразяваният дивеч имал магическа роля за успешния лов на тези, които го рисували в пещерите си, но животинските кости, открити в тези пещери, рядко са от животните, чиито изображения виждаме по стените. Например за живее-

щите в Алтамира основният източник на месо били обикновените елени, а не бизоните, които изобилстват по стените на пещерата. Обитателите пък на Ласко – пещера, известна с рисунките на коне, се хранели основно със северни елени. Днес е общоприета хипотезата, че художниците от пещерите са изпълнявали шамански функции и самият творчески процес е имал ритуален характер.

Краят на Ледниковата епоха, настъпил към 10 000 г. пр.н.е., сложил край и на палеолита като период от историята на човечеството. През последвалата мезолитна епоха първобитните ловци събирачи, обитавали пещерите, започ-

нали да водят по-уседнал начин на живот извън скалните си убежища. По това време пещерното изкуство започнало да запада и било изместено от гравюри и релефи по външни скални стени. Появил се интерес към преносимите („мобилен“) произведения, като гравюри върху кост, малки фигурки и украшения.

Червената сърна от пещерата Алтамира е представена в реални размери. Коремът ѝ е разположен върху естествена издуптина на скалата, така че изображението на животното придобива триизмерен вид. Бизонът отсреща пък е скициран с въглен.

